

V prosinci jste se v Praze taxíkem nesvezli. Vinou cenového stropu

MARTIN PÁNEK

V jiném článku tohoto čísla Laissez Faire argumentuje Olivia Nuzziová, proč je Uber v právu, pokud při vyšší poptávce účtuje vyšší ceny, byť je ta poptávka zvýšena kvůli teroristickému útoku. Pražští taxikáři takovou možnost nemají, ať už je poptávka vysoká z jakéhokoliv důvodu. Na vině je cenový strop, který zavedla ODS pod vedením primátora Pavla Béma. A důsledkem je, že v prosinci jsou v Praze taxíky nedostupné.

Cenový strop 28 Kč/km byl zaveden od 1. ledna 2007 (v době, kdy ODS měla v pražském zastupitelstvu absolutní většinu 42 hlasů z 65) a navyšoval cenový strop 25 Kč/km, který platil od 1. července 2005 (ODS tehdy měla 30 ze 70 zastupitelů a v radě hl. m. Prahy zasedala s ČSSD). V prvním čtvrtletí 2007 činila průměrná mzda v Česku 20 399 Kč, zatímco ve třetím čtvrtletí 2014 (novější data zatím ČSÚ nezveřejnil) činila 25 219 Kč. Průměrná mzda se tedy za uplynulých osm let zvedla přibližně o čtvrtinu, avšak maximální cena stanovená pražskou vyhláškou zůstává stejná.

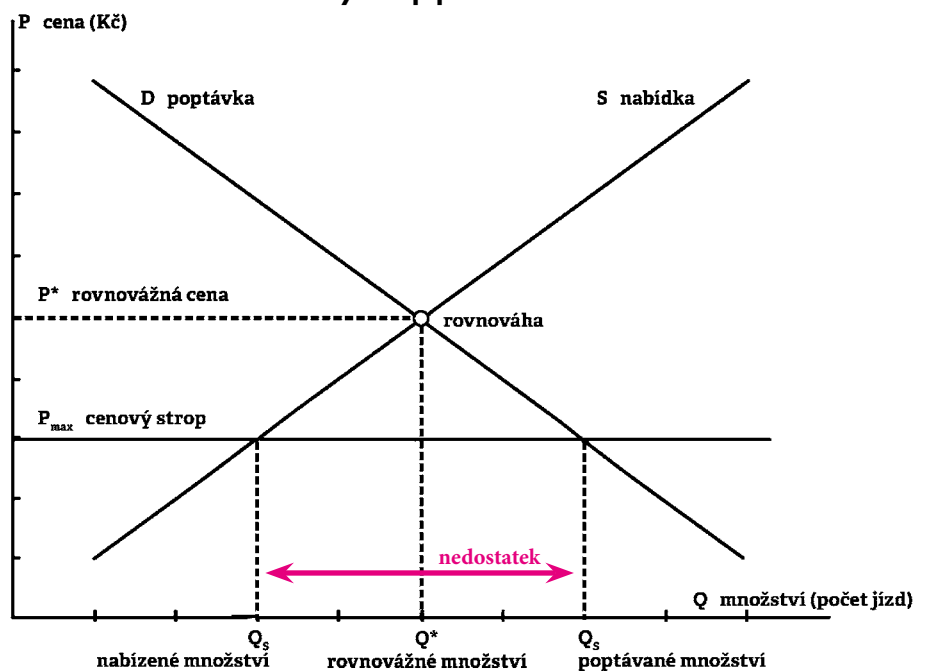
Jsou situace, kdy pražské taxíky nejezdí za plnou cenu – pokud si objednáte

taxi přes dispečink telefonicky nebo přes aplikaci v telefonu. Ale taxík odchycený na ulici bere vždy za 28 Kč/km, aspoň u největších pražských taxislužeb. (Podle dokumentu pražského magistrátu[1] nejezdil v roce 2006 za cenu 28 Kč/km nikdo. Což pouze dokazuje, že cenový strop je velmi zastaralý.)

V posledních dnech před Vánoci a na Silvestra, kdy je v Praze velké množství turistů a kdy bývá počasí nevlídné, je poptávka po taxislužbách tak velká, že i taxi zavolané přes dispečink bere až za cenu 28 Kč/km. To by všechno bylo krásné, kdyby taxíků byl dostatek. Ale tak tomu není.

Ve dnech, kdy je poptávka vůbec nej-

Cenový strop pro taxi v Praze

(Pokračování na str. 2)

DÁLE ČTĚTE:

Martin Pánek

V prosinci jste se v Praze taxíkem nesvezli. Vinou cenového stropu

Olivia Nuzziová

Obrana nechutné cenové politiky Uberu

Alex Nowrasteh

Stavte zeď kolem sociálního státu, ne okolo celé země

Ian Huyett

Existovala vůbec někdy libertariánská společnost?

Lenka Moutelíková a Marek Numerato

Recenze: Ekonomix – Jak funguje (a nefunguje) ekonomika

Obrana nechutné cenové politiky Uberu

OLIVIA NUZZIOVÁ

Když Sydney čelilo ozbrojenému gangsterovi a lidé se snažili oblast opustit, aktivovala se vyrovnávací cenová politika Uberu, při které se zvyšují ceny, aby odpověděly na vysokou poptávku. To zní hrozně, že? Naopak.

Mnoho lidí se při útěku obrátilo na Uber – oblíbenou aplikaci na spolujízdu, čímž

poptávka po jejich autech raketově vzrostla, a díky tomu se aktivovalo tzv. „surge pricing“ (lze přeložit snad jako *nárazové* nebo *přivalové naceňování* – pozn. překl.) s cenami až na čtyřnásobku běžné sazby. Odpor byl okamžitý a ostrý. A také naprosto pomýlený.

Fakt, že Uber dovoluje, aby ceny během

(Pokračování na str. 3)

V prosinci...

(Pokračování ze strany 1)

vyšší, je prakticky nemožné zavolat si taxi přes dispečink a to i přes navýšenou cenu. Čekací doba se pohybuje v řádu desítek minut, a jak mi sdělil jeden taxikář, který si nepřál být jmenován: „Proč bych měl přejíždět kus Prahy, když na mě někdo mávně hned a peníze budou stejné?“ Na dispečincích se na Silvestra nahromadily ve frontě až stovky zákazníků, než taxislužby vyhlásily stop-stav.

Jak bylo řečeno na začátku článku, cenový strop se nezměnil osm let, Češi od té doby dost zbohatli. Stejně tak ale zbohatli i Britové, Němci nebo Američané, kteří sem jezdí trávit volný čas. Nemluví o tom, že zahraniční hosté mají – řečeno ekonomickým žargonem – poptávkovou křivku položenou výrazně výše než Pražané. Řečeno normálním jazykem: jsou výrazně bohatší a mohou si dovolit zaplatit vyšší ceny. Např. v Londýně stojí jedna míle taxíkem 5–9 liber,[2] ve srovnání s čímž vypadá 1,25 libry za míli jízdy v Praze velmi dostupně.

Prostoru pro zvýšení ceny je tedy hodně. Kdyby taxislužby zdrazily např. na 60 Kč/km, spousta poptávky by odpadla a lidé by hledali jinou možnost transportu, ale na silnici by vyjeli jiní taxikáři, kteří za současných cen dali přednost trávení času s rodinou.

Jak víme již ze základního kursu ekonomie (LF září–říjen 2013, Petr Mach: Rovnováha na trhu), na běžných trzích, jako je např. pražský trh s taxislužbami, existuje rovnovážná cena, která vyrovná poptávku s nabídkou. Této ceně se říká také cena čistící trh.

Jak to vypadá graficky, vidíte na grafu zde u článku.

Možná si říkáte, proč tedy taxislužby nejímou na prosinec více řidičů a nevyjdou nárůstu poptávky vstříc nárůstem nabídky? Nárůst poptávky v prosinci je tak velký, že by bylo velmi neefektivní udržovat tak velký vozový park jenom kvůli několika týdnům na konci roku.

Taxislužby by přesto mohly využít aspoň nějaké vozy navíc a lépe naplánovat sdílení jednotlivých vozů mezi několika řidiči a aspoň trochu tak poptávce vyjít vstříc. Tomu ale brání legislativní opatření, kdy vyřízení razítek trvá přes měsíc. Licence se po novele zákona sice získá snadno, řidič ale musí také složit zkoušky z pražského místopisu (v době, kdy i telefon za dva tisíce korun dokáže navigovat podle GPS), na volný termín se čeká několik týdnů až měsíců. Po složení zkoušek z místopisu a obsluhy taxametru se čeká dva týdny na vydání rozhodnutí.

Absolvovat toto byrokratické kolečko se ale kvůli měsíční brigádě nevyplatí, a ani nikdo z těch, kteří už licenci mají, kvůli jednomu měsíci za volantem taxíku neopustí svoje současné zaměstnání.

A proč bychom se zvýšených cen při zvýšené poptávce neměli bát?[3]

Stejně jako jsou fitness centra a hodiny angličtiny dražší po pracovní době, jako jsou lyžařské permanentky dražší v zimě než na jaře nebo jako jsou hotely ve Štrasburku dražší při plenárním zasedání[4], jsou taxíky dražší při špatném počasí nebo na Silvestra.

1) Vyšší ceny přivedou na silnici více řidičů

To vypadá sice jako samozřejmost, ale spousta lidí na to zapomíná. Vyšší odměna mění priority řidičů. Tento bod nemusí být tak významný při nečekaných událostech, jako je náhlý výpadek metra nebo teroristický útok (ekonomickým žargonem: nabídka je málo elastická), ale při událostech, na které se lze připravit (nabídka je elastická), jako je špatné počasí nebo Vánoce a Silvestr bude tato ekonomická zákonitost hrát větší roli.

2) Vyšší ceny přimějí lidi využívat taxi efektivněji

Ano, znamená to, že jízdy za vyšší ceny budou využívat spíše bohatí. Ale to není jediný faktor, který ovlivňuje, zda lidé využijí taxík. Někteří lidé před sebou mají sice nepříjemnou, avšak zvládnutelnou cestu domů, např. půlhodinovou procházku nebo cestu městskou hromadnou dopravou. Pro jiné lidi, kteří např. bydlí v částech, kam MHD jezdí pouze sporadicky, může být ale taxi jediná možnost. Lidé s nepříjemnou, avšak schůdnou alternativou se k ní přikloní pouze tehdy, pokud budou muset platit víc. Lidé v tísní naopak rádi zaplatí zvýšenou cenu.

3) Vyšší ceny přerozdělují bohatství od bohatých k chudým

Velká část vyšší ceny zůstane v kapse řidičovi. A je velmi pravděpodobné, že řidič ty peníze potřebuje více než jeho pasažér. To platí zejména u silvestrovského večera. Lidé, kteří žijí od výplaty k výplatě, asi neobrážejí silvestrovské večírky. A lidé, kteří raději jdou do své práce za volantem taxíku místo novoročních oslav, asi nejsou příliš bohatí. Pokud tedy v liberální budoucnosti budete muset za taxíka na Silvestra zaplatit mnohem více, berte to jako způsob, jak zmenšit majetkovou nerovnost.

4) Nikdo není nucen vyšší ceny platit

Ve světě dnešního cenového stropu máte dvě možnosti: dlouho čekat, nebo se dostat domů jinak než taxíkem. Pokud bude dovoleno navýšit cenu, aby odpo-

vidala poptávce, přibude třetí možnost: připlatit si za to, že se domů dostanete rychleji. Ale pořád to bude jenom možnost, nikdo vás nebude nutit k tomu, abyste ji zvolili. Zvýšením ceny a přivedením více řidičů za volant se naopak čekací doba zkrátí.

5) Vyšší ceny zajistí, že taxi budou k dispozici pro naléhavé případy

Dalším kladem zvýšených cen je záruka, že taxi bude vždy k dispozici pro toho, kdo ho opravdu potřebuje. Existují situace jako např. akutní zdravotní případ, nebo když nestiháte svůj let nebo když se potřebujete urychleně dostat na schůzku s (budoucím) zaměstnavatelem, kdy i nebohatí lidé zaplatí přírážku za to, že je někdo jistojistě odveze. Ve světě s cenovým stropem můžete mít smůlu a nemusíte se dočkat, ať už je vaše potřeba sebenaléhavější.

Liberálové často mluví o tom, že regulace způsobují neefektivitu na trhu. Málokdy je ale zákazníci pocítí takto na svoji kůži. Služby jako Uber, které jsou dosud prakticky neregulované, se snaží zákazníkům vyhovět namísto regulacemi svázaných běžných taxi firem. Lepší by ale bylo zrušit socialistické předpisy.

Maximální ceny se ale přece zavedly kvůli cizincům

Jak bylo ukázáno výše, cizinci z bohatších zemí nemají problém zaplatit několika násobky pražských sazeb a často se diví, že platí tak malou částku. Pokud ale cizinci „vysoké ceny pro cizince“ platit nechťejí, není to žádný problém v dnešní době mobilních aplikací, které spočítají cenu taxíku za převoz mezi dvěma body. Jenom nesmějí cizinci jet slepě se kterýmkoliv taxikářem. Je to jako přijít do putyky čtvrté cenové kategorie a divit se, že místo jídla dostanou nepoživatelný blaf.

[1] Příloha č. 1 k TZ – Maximální ceny osobní taxislužby, web Magistrátu hlavního města Prahy, kmenový dokument k této příloze ani údaje o autorovi a datu vydání se nepodařilo nalézt, podle obsahu vydáno někdy kolem června 2006 http://www.praha.eu/public/d5/16/55/495204_62687_Priloha_taxi_1.doc

[2] Transport for London: Taxi fares <https://www.tfl.gov.uk/modes/taxis-and-minicabs/taxi-fares>

[3] Psáno podle Timothy B. Lee: 5 reasons everyone should love surge pricing <http://www.vox.com/2014/12/31/7475923/case-for-surge-pricing> Kráceno a upraveno.

[4] Martin Pánek: Europoslanci chtějí novelizovat zákon poptávky <http://martinpanek.blog.idnes.cz/c/432959/Europoslanci-chteji-novelizovat-zakon-poptavky.html>

Martin Pánek je šéfredaktorem Laissez Faire a euroSEPTIK.cz. Odborný dohled Šárka Jedličková.

Obrana...

(Pokračování ze strany 1)

krizové situace s rukojmími vystřelily, vás může vést k přesvědčení, že Uber nezajímáte, a v tom máte pravdu. Ale Uber nemá povinnost zajímat se o vás. Uber není vládní entita a není veřejnosti bez aut zavázán během průtrže mračen a dokonce ani v době velkého utrpení.

Jsem dost stará, abych si pamatovala dobu před Uberem – zhruba před čtyřmi roky – kdy se lidé nějak dokázali dostat z bodu A do bodu B. Těžko se tomu věří, když se člověk podívá na to, jak někteří lidé reagují, když si nemohou magicky zavolat auto několika tahy prstem, ale Uber skutečně existuje teprve od roku 2009, kdy byl založen jakožto UberCab v San Francisku. Jeho mobilní aplikace byla spuštěna v následujícím roce a od té doby rapidně expandovala ze Zlatého města do stovek měst v 53 zemích na světě. Surge pricing bylo zavedeno v roce 2012.

Premisou tohoto programu je jednoduchý vztah poptávky a nabídky: když se zvedne poptávka po autech a nabídka klesne, zvýší algoritmus Uberu adekvátně poplatek za jízdu, což – jak tvrdí Uber – motivuje více řidičů do práce. Díky tomu je na silnicích více aut ve chvíli, kdy je lidé žádají nejvíce.

Surge pricing nastává během dopravní špičky, když prší nebo sněží, nastává o svátcích jako Halloween nebo Silvestr a nastal během krizových stavů, jako byl ten po hurikánu Sandy v roce 2012, kdy následně newyorský vrchní státní zástupce donutil Uber souhlasit s tím, že během přírodních katastrof nebude ceny navyšovat – a v tom se mýlil právě tak, jako se mýlí kterýkoliv zákazník Uberu, když si stěžuje na vysoké ceny.

Zákazníci Uberu, které navýšení cen vyvede z míry, často na surge pricing odpovídají sdílením screenshotů svých astronomických odhadů jízdného na sociální

sítě, což chápou jako prostředek, jak Uber zahanbit.

Během vánice v roce 2013 nahrála Jessica Seinfeldová, manželka komika Jerryho Seinfelda, svůj účet na 415 dolarů na Instagram s popiskem: „Cena za UBER během sněhové vánice (když chce člověk přijet na bar micva a odvézt jedno dítě na přespaní.) #OMG #neverforget #neveragain #real.“[1] Nedávno se podařilo jedné ženě úspěšně vybrat peníze crowdfundingovým způsobem na zaplacení jízdy z jejich 26. narozenin.[2]

Ale takové navyšování cen není vydírání lidí v bezvýhodné situaci, jak někteří chybně tvrdili. Uber – který ve skutečnosti není jedinou dopravní metodou na Zemi, ačkoliv to tak může vypadat – upozorňuje pasažéry na nárůst cen před tím, než je nechá objednat si auto, pokud cena naroste na více než dvojnásobek běžné sazby. Aplikace nutí uživatele, aby taxi opsali, aby bylo jasné, že skutečně chápou, do čeho se pouštějí.

Zatímco se krize v Sydney odvíjela, zákazníci Uberu a pozorovatelé šli na Twitter, aby si stěžovali na ty obrovské ceny, a politiku označovali za „marxistickou“[3] a „naprosto predátorskou“[4]. Gawker se poškleboval[5], že Uber je „oblíbená taxislužba Ayn Randové“.

Uber na tuto PR noční můru odpověděl tím, že navýšení zrušil, zasaženým vrátil peníze a rozdával jízdy zdarma.[6] To neměl.

Je toho spousta, co můžeme na Uberu kritizovat. Já jsem častou a vášnivou kritičkou neadekvátního procesu ověřování minulosti jeho řidičů.[7] Ale navyšování cen není jeden z jeho hříchů.

Ve svém stand-up vystoupení zvaném *Hilarious* mluví Louis CK o tom, jaký má tato generace pocit, že má nárok na moderní technologii[8]:

„Letěl jsem letadlem zhruba před měsícem a měli tam vysokorychlostní wi-fi internet; to předtím nikdy neměli. Vysvětlovali nám, že jsme jeden z prvních letů, na kterém je k dispozici. Otevřel jsem laptop

a byl jsem online! Koukám se na YouTube a bůhvíco a jsem v letadle! A potom se to rozbilo a ta paní povídá: „Omlouvám se, ale musíme ten internet opravit, takže to po zbytek letu nebude fungovat.“ A ten chlap, co seděl vedle mě, na to: ‚To je pěkná kravina!‘ Sakra chlape, jak ti může svět dlužit něco, o čem jsi ještě před třiceti sekundama nevěděl, že to existuje?“

Pokud se vám nelíbí cenová politika Uberu, pořád jste vítáni v metru, taxíku, autobusu, na hrbu velblouda, koně a v kočáře, nebo můžete prostě jít pěšky. Pokud se vám žádná z těch možností nelíbí, můžete zvážit zatoulat se do země s jiným ekonomickým systémem.

[1] Jerry Seinfeld's Wife Spent \$415 During Uber's Surge Pricing To Make Sure Her Kid Got To A Sleepover; <http://www.businessinsider.com/jerry-seinfelds-wife-spent-415-during-ubers-surge-pricing-2013-12#ixzz3NUsaGdmZ>

[2] 26-Year-Old Successfully Crowd Funds To Pay For Her \$362 Halloween Uber Ride; <http://www.businessinsider.com/women-raises-362-to-pay-for-uber-ride-2014-11#ixzz3NUsmuA8c>

[3] <https://twitter.com/lpolgreen/status/544529903023316992>

[4] <https://twitter.com/DustinSlaughter/status/544529511652814848>

[5] Jay Hathaway: Uber Turned on Surge Pricing for People Fleeing Sydney Hostage Scene; <http://gawker.com/uber-turned-on-surge-pricing-for-people-fleeing-sydney-1671193132>

[6] Brian Ries & Jenni Ryall: Uber intros surge pricing during Sydney hostage siege, then backtracks after user outcry; <http://mashable.com/2014/12/14/uber-sydney-surge-pricing/>

[7] Olivia Nuzzi: Uber's Biggest Problem Isn't Surge Pricing. What If It's Sexual Harassment by Drivers?; <http://www.thedailybeast.com/articles/2014/03/28/uber-s-biggest-problem-isn-t-surge-pricing-what-if-it-s-sexual-harassment-by-drivers.html>

Olivia Nuzzi: The Ten Worst Uber Horror Stories; <http://www.thedailybeast.com/articles/2014/11/19/the-ten-worst-uber-horror-stories.html>

[8] Louis CK - Hilarious - Part 6 - Cell Phones And Flying; <http://youtu.be/KpUNA2nutbk>

Olivia Nuzziová je spisovatelka a novinářka. Píše o politice pro *The Daily Beast*. Překlad Martin Pánek.

Stavte zed' kolem sociálního státu, ne okolo celé země

ALEX NOWRASTEH

Pozn. red.: Autor píše konkrétně o Spojených státech a jejich programech. Článek se však dá převést i na české poměry bez ztráty na argumentační síle. Pouze si místo Medicaid dosadíme české zdravotní pojištění a místo potravinových známek (food stamps) např. přídavky na děti.

Podporovatelé imigrační reformy stále vyčkávají se zatajeným dechem, s jakými opatřeními Sněmovna reprezentantů přijde. Jenže jestli mají političtí komentátoři pravdu, jsou jejich naděje bledé. Jedním z důvodů je obava, že příliv imigrantů by mohl vést k přetížení sociálního státu.

Republikán Steve King z Ioway nedávno prohlásil, že zvýšená imigrace společně se „sociálním systémem, který se o občana stará od kolébky po pohřeb, nemohou existovat dohromady.“ A není sám. Jenže místo toho, aby se King a jeho kolegové snažili zastavit imigrační reformu, měli by svoje

síly napnout jiným směrem – totiž ke snaze reformovat samotný systém sociálního zabezpečení. Přestože senátem přijatý zákon staví mezi imigranty a sociální systém jisté bariéry, pro umlčení obav to nestačí. A právě to je chvíle, kdy stojí za to otevřít novou analýzu Cato Institutu.

Analýza *Building a Wall around the Welfare State, Instead of the Country*[1] ukazuje, jak by mohl být imigrantům bez amerického občanství zamezen přístup k velké části sociálně-podpůrných programů. A to od potravinových poukázek až po Medicaid. Nejenže by se tak ročně ušetřilo okolo 29 miliard dolarů z peněz daňových poplatníků, ale zároveň by došlo k oddělení těch, kteří se opravdu a upřímně bojí zneužívání dávek přistěhovalci, od alibistů, co tenhle argument používají jako výmluvu v boji proti imigrační reformě.

Podíváme-li se na čísla, využití sociální sítě imigranty je relativně malý problém v porovnání s velikostí celého sociálního státu. Ve skutečnosti nedávný výzkum ukázal, že chudí Američané sociálních podpor využijí spíše než chudí přistěhovalci. A když už tak imigranti udělají, zpravidla podpory vyžadují méně.

Pokud se navíc budeme bavit o fiskálních nákladech reformy, část rozpočtu náležející sociálnímu státu je jen kapka v moři v porovnání s jinými náklady, jako je třeba vojenské zabezpečení našich hranic.

I přesto je míra využívání sociálních dávek imigranty velmi ožehavým tématem pro řadu Američanů. Nedávný průzkum veřejného mínění ukázal, že 77 procent Američanů si myslí, že přistěhovalci by k sociálním dávkám neměli mít přístup vůbec přístup, a dalších 44 procent má obavy z přetěžování státních služeb právě

imigranty. Návrh z dílny Cato Institutu právě na tyto otázky odpovídá, když ukazuje, jak by mohli být z klíčových sociálních programů vyjmuti ti přistěhovalci, kteří nemají americké občanství.

Některé z potenciálních reforem jsou relativně malé, třeba důsledné vynucování předložených dokumentace u žadatelů o Medicaid. Další jsou rozsáhlejší. Mezi ně patří třeba zamezení přístupu lidem bez amerického občanství k peněžním benefitům z programu dočasné pomoci pro rodiny v nouzi nebo potravinovým poukázkám, spolu s reformou systému daňových odpočtů pro nízkopříjmové pracující.

Žádat o řadu sociálních programů imigrantům zakazuje už současná podoba zákona, ale představa těsnějšího utažení restrikcí zvedá řadu obhájců imigrační reformy ze židlí. Nejspíš dokonce s výzkumem z Cata v ruce budou tvrdit, že přistěhovalci ve skutečnosti z rozpočtu sociálního státu moc neukrajují. A budou mít pravdu, protože statistika mluví jasně. Lidé bez amerického občanství tvoří 7,1 procenta populace, přesto ale spotřebovávají jen asi 6,7 % z peněz určených na hlavní sociální programy.

Přesto je ale nutné o věcech uvažovat v širším kontextu: přistěhovalci do Spojených států nepřicházejí pro sociální dávky, ale za prací. Je potřeba podívat se na vysokou míru podnikavosti mezi imigranty, která je až dvakrát vyšší než u rodilých Američanů. I obecné nadšení a zapojení do pracovního procesu je u přistěhovaleckých pracovníků vyšší. Tohle neznačí populaci závislou na sociálních dávkách. A právě tohle je důvod, proč je chybou omezení sociálních benefitů brát jako negativum.

Poskytování sociálních jistot ze strany státu je přinejlepším nadbytečný luxus, v nejhroším případě pak brzda ekonomického rozvoje přistěhovalců.

Obhájci imigrační reformy by měli pro tyto pracovité lidi místo sociálních benefitů vyjednat příjemnější a vstřícnější postupy pro legalizaci jejich pobytu na našem území. Byla by ostuda, kdyby bylo milionům lidí zamezeno stát se americkými občany jen kvůli iracionálnímu strachu, že jim odeprání potravinových poukázek zničí životy. Imigrační zákony regulující zaměstnávání to už stejně dělají.

Politici komentátoři by tak měli psát, že sociální stát a relativně svobodná migrace nemohou koexistovat z čistě politických důvodů. Když lidem bez amerického občanství omezíme přístup k výtobytkům sociálního státu, ušetříme peníze daňových poplatníků a uklidíme řadu Američanů. Navíc tak zajistíme, že přistěhovalci budou u našich břehů přistávat s vidinou vyplnění amerického snu, nikoliv s touhou po poukázkách na sociální dávku.

Emeritní předseda Cato Institutu William Niskanen jednou řekl: „Postavte zeď kolem sociálního státu, ne kolem celé země.“ A když se právě tohle podaří, vyhrát mohou všichni.

[1] Alex Nowrasteh & Sophie Cole: *Building a Wall around the Welfare State, Instead of the Country* <http://www.cato.org/publications/policy-analysis/building-wall-around-welfare-state-instead-country>

Alex Nowrasteh je analytik věnující se imigrační politice v Centru pro globální svobodu a prosperitu Cato institutu.
Překlad Ondřej Trhoň.

Existovala vůbec někdy libertariánská společnost?

IAN HUYETT

Někdy se říká, že libertariánské myšlenky jsou nebezpečné, protože nenavazují na žádnou historickou zkušenost. Je naznačováno, že funkční decentralizované společnosti v lidské minulosti neexistovaly.

Jenže podíváme-li se do historických záznamů, najdeme společenství, která přežila a vzkvétala i bez všudypřítomné autority. Autority, o jejíž nezbytnosti nás ve jménu prosperity přesvědčuje prezident Obama.

Moje zjištění vlastně nejsou ničím novým, protože každému z následujících

zřízení se věnuje alespoň jedna dlouhá studie z pera libertariánského akademika. Přesto jsem nenašel nějaký text, který by ty nejstarší pokusy o vytvoření a udržení svobodného právního a státního systému shrnoval. A o něco takového se právě v tomto textu pokusím.

Islandský Godord

Podíváme-li se do daleké historie, asi nejznámějším libertariánským zřízením je godordský systém na starém Islandu. O něm se jako o příkladu decentralizovaného právního systému zmiňuje jak

ekonom David Friedman, tak další libertariánský myslitelé.

Ne náhodou řada obhájců svobody hledá vysněný volnotržní ráj na stránkách islandských pověstí. Při vyprávění některých středověkých historiků se totiž nelze ubránit dojmu, že Island samotný vlastně vznikl jako jakási historická obdoba Free State Projectu (hnutí za ustanovení libertariánského státu v New Hampshire – pozn. překl.). Carolyne Larringtová z oxfordské St. John's College například říká: „Podle historických pramenů to vypadá, že Norové na Island

odešli proto, že v jejich zemi docházelo k čím dál větší centralizaci moci do rukou krále Harolda I. Krásnovlasého.“

Za vznikem Islandu tak stála především snaha utéct před přebujelým státním aparátem. V důsledku toho byla země od počátku založena s důrazem na ochranu tradičních norských hodnot a na komunitu, respektem k soutěživosti a oddaností bránit individuální svobodu.

Protože Islandané odvrhli monarchistický princip, ti, kteří se chtěli stát *godarem* – spirituálním a politickým vůdcem – museli ostatní přesvědčit, aby je dobrovolně následovali. Island, který svou rozlohou zhruba odpovídá Virginii, byl tak následně rozdělen na tucty malých náčelnictví, neboli *godord*.

Tato náčelnictví neměla žádný vladařský monopol nad životy obyvatel. Ti je mohli kdykoliv opustit a usídlit se ve kterémkoliv jiném. V důsledku tak byli vůdci *godordů* svým následovníkům odpovědní, vláda byla efektivní a férová.

Vláda každého náčelnictví shromažďovala daně, které občané dobrovolně odváděli ve formě chrámových poplatků. Na oplátku pak dostali k dispozici soudce a právníky, jejichž argumentační a mediační schopnosti byly využity jen tehdy, když se shoda nenalezla u soukromého soudního dvora.

Systém *godord* vydržel fungovat po téměř tři století, do doby, než byla moc na Islandu nakonec stejně násilně centralizovaná. A jak zdůraznil Roderick Long: „Měli bychom být opatrní v rychlých soudech. Považovat za selhání politický experiment, který vzkvétal po dobu delší, než vůbec existují Spojené státy, se zdá trochu unáhlené.“

Xeer

Další ze zemí, na jejímž území se v historii objevilo zřízení ctící libertariánské ideály, je Somálsko. Na jeho území vznikl systém nečekaně podobný *godordskému* zřízení, který vydržel fungovat po několik stovek let. A pozůstatky systému, který nese jméno Xeer, najdeme i v dnešním Somálsku – třeba na venkovském severu.

Od *Islandského* zřízení se ale Xeer liší v jednom zásadním aspektu. Zachovává sice rozdělení na jednotlivé klany, ale příslušnost k dané komunitě neboli *qabilu* je daná nikoliv osobní volbou, ale je určena při narození a dále neměnná. Přesto ale na území Somálska ve vrcholné době Xeeru mezi sebou soukromé soudy ještě čileji soutěžily o klienty. Soukromým tribunálům se říká *guurti* a jejich slyšení se už tradičně odehrávají pod korunami akácií. Financovány jsou dary od místních obchodníků, pro něž je dárcovství výhodným druhem reklamy.

S *Islandským* zřízením se Xeer shoduje v důrazu na odpovědnost vládců včetně možnosti ty špatně vyhnat. V somálském zákoníku nicméně není ukotvené prakticky žádné lenní právo. Z mého pohledu jsou tak *godordský* systém a Xeer podobná zřízení, která se nezávisle na sobě objevila na dvou různých místech. To může naznačovat, že takový způsob společenského uspořádání je pro lidi intuitivní.

Neuspokojený stav dnešního Somálska pak vyvěrá právě z narušení tohoto starobylého řádu. Největší podíl na tom má marxistický tyran Siad Barre, jehož vláda xeerskou tradici ve jménu rovnostářství násilně potlačila. Barre systém klanů postavil mimo zákon a zapověděl s ním související zdvořilostní zvyky, dokonce i základní otázku „Z jakého jsi klanu?“ a hned poté i otázku „Jaký je tvůj bývalý klan?“.

Jak detailně ukázal Peter Leeson z Univerzity George Masona, většina ukazatelů životní úrovně se po kolapsu Barreho autoritářského režimu ve skutečnosti zlepšila. Přesto jsou somálští libertariáni neustále pod útokem prozápadních intelektuálů, kteří zavrhnou „qabilskou“ cestu jako zpátečnickou a považují její zastánce za reakcionáře odmítající přijmout pravidla moderní éry.

Právní zásady Karla Velikého

Člověk by nečekal, že v prvním superstátu po pádu Říma najde vůbec nějaké libertariánské principy. Ale opak je pravdou, ve Svaté říši římské tomu tak bylo. Bližší pohled na její strukturu totiž ukazuje, že Karel Veliký byl něco jako středověký Ronald Reagan – zahraniční politikou násilnický intervencionista, na domovské půdě zastánce téměř volnotržních principů.

Král Franků byl ohromně úspěšný dobyvatel. Během své vlády více než zdvojnásobil území, které zdědil od svého otce, a je považován za hlavní postavu karolínské renesance, období kulturního a intelektuálního vzestupu celé říše. Ironií je, že historikové specializovaní na středověk říkají, že je to právě politika decentralizace, která stála za císařovými úspěchy.

Navzdory tomu, že Karel Veliký vedl nelítostnou kampaň proti Sasům, choval až obdivuhodný respekt ke svrchovanosti komunit uvnitř hranic své vlastní země. Co se týče vnitřní struktury, byla Svatá říše Římská nepřilíš těsnou konfederací malých knížectví, která byla v zachování svých původních zákonů podporována. Historik Tom Asbridge z University of London k tomu říká:

„My dnes přemýšlíme tak, jako bychom předpokládali, že Evropa může existovat jenom jednotně – v podobě Evropské unie – a zkusíme různé modely. Právě

teď je to model centralizované moci, ve kterém se všichni řídíme podobnými zákony a praktikujeme podobnou politiku. Alternativa samozřejmě existuje. Je jí volnější konglomerát mocností s různými pravidly, ale přesto vůlí kooperovat. Zajímavé je, že vize Karla Velikého ohledně jeho říše – tedy ekvivalentu sjednocené Evropy – něco takového vlastně splňovala. Umožňovala lidem ponechat si jejich regionální a tradiční pravidla, zatímco nad tím vším visel jeden velký, mocný deštník, který držel všechno pohromadě. A Karlovi Velikému to fungovalo. Jeho následovníci – především pak Ludvík – zkoušeli moc se špatnými výsledky centralizovat a nevedlo to k dobrým koncům. Třeba v Karlově příběhu najdeme cennou lekci pro dnešní Evropu – možná je právě Karlův princip rozmanitosti v jednotě tou správnou cestou vpřed.“

Starověcí hoplité

Donald Kagan platí za jednoho z neuznávanějších světových odborníků na řeckou historii. Ve své přednášce z Yale vysvětluje, proč byl Kypselus, první diktátor městského státu Korint, během své vlády považovaný za hanebného a trestuhodného autokrata:

„Jako téměř všichni ostatní tyranie i Kypselus využíval moc k tomu, čeho by se běžná řecká vláda neodvážila: k vymáhání daní. Musíte pochopit, že pro řeckého občana byla představa povinných daňových odvodů děsivá. Když neexistuje tyranie, nemají co existovat ani daně. Standardní formou danění bylo ve starověkém Řecku totiž běžné obchodní clo. Ale hoplita, svobodného řeckého občana a bojovníka, by si v nezávislém městském státě nikdo danit nedovolil. Daně platili svým vládcům pouze barbaři.“

Kypselovo uvalení daní na korintské občany muselo nepochybně vypadat hrozně, zvlášť když měl člověk na očích přímé porovnání se situací v ostatních nezávislých městských státech, které dohromady tvořily řeckou civilizaci. Náš druh se sdružoval do komunit od chvíle, co byli lidé schopni chodit po dvou nohách. A tyto komunity, pokud je jim vůbec umožněno vzniknout a zabojovat o svoje místo na Slunci, patří mezi pilíře naší svobody.

I když dnešní nemotorné superstáty vypadají jako něco neměnného, ve skutečnosti jsou jen krátkým úsekem na časové ose lidské existence. Libertariánství nabízí právní uspořádání, které, jak vidíme, vznikalo v lidské historii přirozeně a spontánně. Skoro by se chtělo říct, že má svůj původ ve zdravém selském rozumu.

Ian Huyett je redaktorem
The Libertarian Republic.
Přeložil Ondřej Trhoň.

RECENZE: EKONOMIX – JAK FUNGUJE (A NEFUNGUJE) EKONOMIKA

LENKA MOUTELÍKOVÁ A MAREK NUMERATO

Lenka: Ekonomie formou komiksu. To je skvělé, ne? Musela jsem si to koupit.

Marek: Taky mi to přišlo jako výborný nápad. Hned jak jsem to viděl v regálu v knihkupectví. Moc podobných věcí nevychází. Víš o něčem?

L: Irwin Schiff kdysi vydal komiks o ekonomických principech pro laiky (*How an Economy Grows and Why It Doesn't*, na internetu anglicky i česky <http://komix.kx.cz/how-an-economy-grows.cz.pdf>).

M: No vida, přece jenom existuje i komiks pohledem „rakušáka“. Michael Goodwin je spíše pravým opakem. Ale k tomu se ještě dostaneme. Co od českých autorů, vyšlo něco takového?

L: Komiks je celkem oblíbenou formou zkratky v novinách, ale ekonomové si na něj zatím netroufají.

M: To je škoda. *Ekonomix* dokazuje, že výklad ekonomických dějin a principů můžeme svěřit komiksovým postavčkám. Jasně, akademičtí ekonomové a hnidopiši budou určitě brblat, že je to příliš zjednodušené. Já jsem ale rád, že ta knížka vyšla i u nás.

L: To skoro vypadá, že Goodwinovi nemáš co vytknout. Jako bys podlehl tomu americkému stylu prezentace. Už přebal hlásá, že *Ekonomix* by si měl přečíst každý, je skvělý, převratný, předmluva naznačuje, že by dílo mohlo být klidně odměněno Nobelovou cenou za ekonomii. To ti půjde v Americe, ne u skeptických Čechů.

M: Jenom to tak vypadá. Věcí, které mi dost vadily, se našla celá řada.

L: Zkusím hádat. Asi ti vadila ta vyhraněná levicovost?

M: Je mi jasné, že ani taková věc jako komiks se nedá napsat, aniž by do ní člověk nepromítl svůj názor. To, že se ty autorovy názory v některých bodech na míle vzdalují těm mým, není nic, s čím bych se nedokázal smířit. Vadí mi ale, že uplatňuje na jednotlivé aktéry komiksu odlišný metr a zaujímá k nim selektivní přístup. K tomu se ještě vrátím. Nicméně nebylo to tak po celou dobu, zhruba do první třetiny byla kniha snesitelnější. Schválně, jestli si tipneš, který moment byl zlomový?

L: Příliš jednoduchá otázka. Určitě to bylo ve chvíli, kdy se zabývá vývojem po druhé světové válce, na scénu přichází Marshallův plán a Keynes.

M: Přesně tak. Do té chvíle jsem bral Goodwina jako chlápka, který přelouskal díla velkých ekonomů a přeložil je do řeči běžného člověka...

L: ...a hezky prošel zlomové momenty v ekonomických dějinách od pozdního novověku.

M: Ano, jenže u Keynese to začalo drhnout. Goodwin začíná zcela nekriticky mluvit o rozumné politice, a to v případě, kdy politici navyšují výdaje.

L: Ano, krásně mu to na sebe navazovalo. Vládní výdaje a okamžité nastartování ekonomiky.

M: A když se objevily problémy, ani ho nenapadlo, že by je mohl způsobit fakt, že si vláda příliš dopřávala a bylo otázkou času, kdy nezodpovědná politika přinese neblahé výsledky.

L: To ne, podle Goodwina způsobil většinu problémů nedostatek regulací, hamiznost korporací a neviditelná ruka trhu.

M: Nebo zbrojení, s čímž souhlasím. Asi jediný výdaj, u kterého si autor všimá, že je s ním něco v nepořádku.

L: Mluvil jsi o tom, že Goodwin měří dvojím metrem. Co přesně tím máš na mysli?

M: Čím blíže k současnosti, tím víc jsem měl pocit, že nám autor podsouvá, že jakékoliv ekonomické úspěchy jsou zásluhou demokratů. Zatímco republikáni jsou těmi, kdo všechno zbabrali.

L: Asi narážíš hlavně na Reagana.

M: Ano, na něm nenechal nit suchou. Připouštím, že Reagan byl kontroverzní postavou. Je pro mě dost těžké jeho kariéru hodnotit, každopádně u něj vidím rozpor mezi rétorikou a tím, co ve skutečnosti dělal. Nicméně to, jak ho vylíčil Goodwin, považuju za laciné a ubohé. Jestli má *Ekonomix* největšího záporáka, pak je jím Reagan. I největší masové vrahy přitom autor dokázal aspoň v něčem pochválit.

L: Nepřišlo mi, že by Stalina nebo Hitlera nějak chválil.

M: Nezapomínej na kapitolu s Maem, který po sobě zanechal Čínu s vysokou gramotností a obdivuhodnou genderovou rovností. Nebo na Sovětský svaz, kde shora řízená společnost zvládala velké projekty – vyslala člověka do vesmíru. Tak nějak to tam píše. Ale ať tě také pustím ke slovu. Co tvé výhrady?

L: Ještě doplním, že např. centrální plánování v Sovětském svazu odsoudil. Jako Evropance mi to přišlo dost amerikocentrické, i když si během válek autor odskočil do Evropy a něco vysvětlil i z dějin starého kontinentu. Zás jsem se dozvěděla víc o Americe.

M: No jo, holt je to kniha od amerického autora. To se odrazilo nejen na stylu, ale i v tom, že se zaměřil převážně na Spojené státy. To se dá částečně ospravedlnit. Přece jenom Amerika byla po dlouhá léta tahounem globální ekonomiky. Ale je fakt, že kdyby trochu Ameriky ubylo, zbylo by místo třeba na Thatcherovou nebo evropskou integraci.

L: Takový pohled zvenčí, od Američana, na evropskou integraci by mohl být zajímavý, když například Japonsko dostalo prostor. Otázka je, jestli by opět nebyl jednostranný, třeba jako u Reagana.

M: To je celkem možné. Když si totiž ke konci 20. století autor opět odskočil do Evropy, nezapomněl se oříit o americké neoliberalní (není to termín, který bych sám od sebe volil, ale pro jednoduchost na něj tentokrát přistoupím) ekonomii. Jejich rady

údajně vedly k oligarchizaci postkomunistických zemí.

L: On si totiž Goodwin vybral jen ty země, kde ta oligarchizace nastala.

M: Ano, a na Československo či Polsko, kde minimálně první fáze transformace přinesla velmi příznivé výsledky, zapomněl.

L: Nemáš pocit, že už příliš kritizujeme? Přece jenom má Ekonomix i světlá místa.

M: No dobrá. Kde jsi je viděla ty?

L: Dotkl se i témat, která ekonomové neprávem často opomíjejí.

M: Ano, třeba problém médií.

L: Přesně. Goodwin zmínil podstatný trend minulého století. Zmizela názorová rozmanitost novinových deníků. Nahradily je plátky, jejichž posláním je spíše hájit zájmy korporací. Televize zase odnaučila lidi společné diskusi o veřejných problémech a přilepila je k obrazovkám, před kterou leda každý izolovaně nadává.

M: Pak se ale objevil internet a lidi se zase začali více organizovat. Sociální sítě dokázaly v nejednom případě vyhnat lidi do ulic a setkávat se s tím nejspíš budeme čím dál častěji.

L: Goodwin taky hezky vysvětlil, jaký význam mají pro hospodářství vědecké objevy.

M: Ano, třeba Wattův parastroj proměnil průmysl od základů. Zelená revoluce odstartovaná Normanem Borlaugem zase pomohla zvýšit produkci potravin a zlepšit podmínky rozvojového světa.

L: Taky se mi líbilo, že citoval zdroje. Projevy prezidentů, Smithe, Marxe, ekonomy, ne učebnice, navíc citoval i třeba E. F. Schumachera (Small Is Beautiful), řešil OPEC, meze růstu, na druhou stranu plno směrů jako behaviorální ekonomii odbyl tím, že neměly efekt a tak dvacátému století dominuje hlavně Keynes a Friedman, což ale není úplně špatně.

M: Já jsem ocenil hlavně přehlednost. Autentické citace pěkně v uvozovkách, když se vracel k tématu, které již zmiňoval dříve, odkázal na příslušnou stránku, aby si čtenář mohl kontext připomenout.

L: Orientaci navíc usnadňuje i slušně propracovaný rejstřík, doporučené knížky k přečtení a hesla na konci knihy. Taky bych pochválila moderní jazyk, třeba „kecy“ ústy Marxe jsou cool.

M: Srozumitelnost bych vyzdvihl jako hlavní přednost knížky. Momentů, kdy mi bylo něco nejasného, bylo minimum. Ale objevovaly se. Ne vždy se dá ekonomický problém vysvětlit komiksovou bublinou.

L: A co po výtvarné stránce? Jak se ti líbily ilustrace Dana Burra?

M: Zvládl to vtipně. Všechny postavy se mu dost povedly. Místy pošetilí, do teorii zahledění ekonomové, otrhaní dělníci i střední třída v dobách krize, podoba významných historických postav s originálem, to vše se mu povedlo.

L: A všiml sis těch zamračených budov, které se často připlety do děje?

M: Jasně, zlé korporace. Těm vystavili autoři dost negativní vysvědčení. Nicméně, za to zdůraznění bratříčkování korporací se státům a s politiky mají u mě bod.

L: Bylo něco, co tě na ilustracích našlo?

M: Ano, když se rozebíralo, že politici nachystali korporacím či lidem s vyššími příjmy daňové úlevy, bylo to zobrazeno

tak, že stát dává korporacím a boháčům peníze. To je buď vrchol demagogie nebo nepochopení toho, od koho ke komu tečou peníze při výběru daní. Možná to vypadá vtipně, když Strýček Sam rozhazuje peníze ve prospěch bohatých, ale v případě snížení daní je to zkresení reality. Pak jsem tam narazil ještě na pár drobností.

L: Třeba?

M: Když je na jednom obrázku tehdejší západní a východní Berlín, zdá se mi, že je televizní věž chybně namalována do západní části.

L: Často se zjevovala i postavička Michaela Goodwina. To když nám chtěl něco vysvětlit, shrnout nebo přidat svůj názor.

M: Někdy byly jeho vsuvky užitečné a pomáhaly mi zachovat si přehled. Jindy

spíš rušil a až příliš násilně tlačil své názory.

L: Což alespoň v závěrečné části knihy otevřeně přiznal a úplně na konci se dokonce rozhodl vystoupit s vlastním návrhem řešení současných a možných budoucích ekonomických problémů.

M: Ano, překvapení se ale nekonalo. Ta doporučení byla v souladu s tím, na čí stranu se autor celou dobu přikláněl.

L: Byl tedy alespoň konzistentní.

M: To sice ano, ale doporučení keynesiánských výdajových programů nebo progresivních firemních daní z výnosů, to není nic jiného než dláždění cesty do otroctví.

L: Goodwin také na závěr říká, že máme být opatrní, když slycháme, že naše problémy vyřeší genová modifikace, nanotechnologie odpoví na vše nebo že geoinženýrství pomůže řídit klima. Co si o tom myslíš?

M: Ani já nemám rád hurá řešení. Opatrnost určitě na místě je, ale nevidím ani důvod, proč nanotechnologie nebo genové modifikace zcela zavrhovat.

L: Máš pravdu, sám autor přece v závěru píše, že se nemáme pít o to, co by mohlo fungovat, ale že bychom měli zkoušet a sledovat, co funguje.

M: Určitě jsem pro. Pokud to zvládneme bez dotací a sociálních inženýrů, kteří rozhodnou, co se zkoušet bude a co ne, bude to úplně nejlepší.

L: Tak co, doporučíme tu knížku?

M: Já bych ji doporučil. Rozhodně ne ale s tím, že by to měla být jediná knížka, kterou by si měl člověk o ekonomii

přečíst. Naopak, měl by to být spíš odrazový můstek k četbě dalších ekonomických děl nebo k podrobnějšímu studiu historických souvislostí.

L: Já se k doporučení přidám, přestože má kniha několik much. Ostatně předem jsme před nimi varovali. Jen musí mít čtenáři na paměti, že Goodwinova interpretace toho, co se ve světové ekonomice odehrálo a odehrává, je jen jednou z mnoha, nebála bych se říct pohledem nové levice, ale ono je přínosné nezůstávat jen ve své bublině.

Michael Goodwin, Dan E. Burr: Ekonomix. Jak funguje (a nefunguje ekonomika). Nakladatelství Paseka 2014.

Lenka Moutelíková je libertariánská aktivistka. Marek Numerato je šéfredaktorem webu HumanAction.cz.

Svoboda učení

Zatímco v minulých dílech našeho seriálu jsme si představili instituce s jasnou organizační strukturou, dnes si představíme původně neformální uskupení (dnes již fungující i jako občanské sdružení) podobně smýšlejících jedinců sdružených kolem jedné webové stránky. Tou je SvobodaUčení.cz. Jak už lze z názvu webu odvodit, je zaměřen na filosofii svobodného vzdělávání. Pod svobodné vzdělávání spadají taktéž pojmy jako unschooling, přirozené učení či dětmi řízené učení.

Stránky SvobodaUčení.cz fungují již od roku 2012 a vznikly jako reakce na státem řízené školství, které po dlouhá desetiletí neprochází výraznými změnami, čímž ignoruje okolní svět, který se mění čím dál rychleji. Nově vzniklý web zaplnil chybějící prostor, kde by se návštěvníci mohli dozvědět o alternativ-

videa (představující například prostředí netradičních škol jako Summerhill nebo Sudbury) či představení dostupné literatury k tématu. Volně ke stažení je zde elektronická verze knihy Svoboda učení, jež je souborem překladů 15 článků z blogu Petera Graye. Právě on byl tím, kdo zakladatele stránek (a překladatele knihy) Jiřího Košárka ke svobodnému vzdělávání přivedl. Na webu je umístěna i mapa českých a slovenských vzdělávacích institucí a iniciativ, které mají blízko ke svobodnému vzdělávání. Nově byla na stránkách spuštěna i sekce blog, která je určena příspěvatelům „zvenčí“.

S hlavními představiteli Svobody učení se můžeme čas od času setkat i na veřejných setkáních v offline prostoru. Opakovaně vystoupili například na akcích pořádaných Students for Liberty. Dále byli účastníky ostravské konferen-

SvobodaUčení.cz

ních možnostech vzdělávání, předávat si zkušenosti ohledně domácího vzdělávání dětí a podporovat se ve snaze založit školu využívající inovativní vzdělávací metody. Na stránkách je možné se zaregistrovat a poznávat tak podobně smýšlející lidi. Postupně se Svobodě učení podařilo oslovit širokou komunitu podobně smýšlejících lidí a toto uskupení bezesporu přispělo i k probuzení zájmu médií o téma alternativního vzdělávání.

SvobodaUčení.cz nabízí tuzemským návštěvníkům množství citátů a článků o vzdělávání. Jedná se o překlady i o texty českých autorů. Část článků se soustředí na vyjmenování problémů tradičního školství, jiné nás oproti tomu seznamují s možnými alternativami. K dispozici jsou také rozhovory, otitulkovaná

ce Kroky ke svobodě nebo diskusního televizního pořadu Duše K. Zástupce Svobody učení figuruje mezi účastníky na letošní konferenci europarlamentní frakce EFDD o Svobodném vzdělávání. Za účelem vzájemného seznámení a propojení komunity se loni v březnu konalo celorepublikové setkání Svobody učení v Praze. Letošní setkání (koná se stejně jako konference EFDD v době uzávěrky tohoto čísla našeho časopisu) je spojeno s účastí Quincyho Russella, absolventa první školy svobodného typu na světě – Summerhillu.

Svoboda učení
Založeno: 2012
Zakladatel: Jiří Košárek
Webové stránky: www.svobodauceni.cz

**Dar Laissez Faire je odečitatelný od základu daně
číslo účtu 1011153517/5500**

Děkujeme Vám za podporu šíření myšlenek svobody

**Být jenom nejlepší
ve státní maturitě
vám bude v životě
k ničemu.**

Nabízíme víc.

ZVEME VÁS NA DNY OTEVŘENÝCH DVĚŘÍ
WWW.PORG.CZ

**GYMNÁZIUM
A ZÁKLADNÍ
ŠKOLA**

**PORG
Libeň**

**Nový
PORG**

**PORG
Ostrava**

